

MAARETTA TUKIÄINEN
MARKUS FREY

POHJOLAN
VOIMA-
ELÄIMET

LUMI JA JÄÄ

tuumma

SISÄLLYS

Tervetuloa Pohjolaan! 7

Muinaiset tarinat 8

Ajattomat myytit9

Uskomukset arkielämässä..... 11

Eläinmytologia identiteetin vahvistajana 14

Leijona Suomen symbolina..... 15

Eläinten kätketty voima 17

Väki – dynaaminen voima..... 19

Voimaeläimet 20

LUMEN JA JÄÄN ELÄIMET

Myytti talvesta..... 26

Toteemieläin: Poro 30

Tunturipöllö..... 40

Kuukkeli 45

Tunturihaukka 50

Maitovalas..... 56

Jääkarhu 62

Naali 67

Eläinmytologia	73
Suomalaiset eläinmytologiat	75
Suomalaiset eläimiin liittyvät kansanuskomukset.....	76
Suomalaiset eläinsadut.....	79
Voimaeläin.....	81
Voimaeläinluokitus.....	82
Luontosuhde	84
Tämän- ja tuonpuoleinen.....	86
Ylinen, keskinen ja alinen.....	87
Ihmiskäsitys.....	89
Samaani.....	91
Sielumatka	96
Revontulet.....	100
Lopuksi	103
Kiitokset	105
Lähteet	107
Hakemisto ja lisätietoa	110

Maaretta Tukiainen & Markus Frey - Pohjolan voimaeläimet: lumi ja jää
Näytesivut kirjasta © Tuuma & tekijät

TERVETULOA POHJOLAAN!

On eräs erityinen paikka. Se sijaitsee synkimpien salojen ja tietymättömien teiden tuolla puolen, kaukana pohjoisessa.

Tuosta paikasta kulki toinen toistaan hurjempia juttuja. Joku kertoi ihmisten olevan siellä puoliksi eläimiä. Toinen väitti nähneensä siellä ihmissyöjiä. Siellä kuulemma uhrattiin eläimiä, vuodatettiin verta ja puukeuduttiin kuolleiden eläinten osiin. Oli parasta pysyä sieltä visusti poissa.

Ihmisten mielestä paikka oli vieras ja pelottava. Se sijaitsi näkyvän maailman tuolla puolen. Kun joku kuoli, hänet lähetettiin sinne, koska sieltä käsin ei voinut eläviä häiritä. Perille tuohon paikkaan vei vain yksi reitti: mustana kiiltelevä joki. Sinne päästäkseen oli läpäistävä Tuonelan portit.

Vanhoissa mytologioissa esiintyy edellä kuvattu myyttinen paikka: Pohjola. Tutkijat ovat kiistelleet Pohjolasta ja sen perimmäisestä luonteesta jo toistasataa vuotta. Onko Pohjola maantieteellisesti sijoittuva historiallinen paikka vai ennemminkin muinaisten tarujen myyttinen tyyssija, jolle on turha etsiä tarkkoja koordinaatteja?

Historian saatossa tarujen Pohjola on sijoitettu kartalla lukuisiin eri paikkoihin – milloin Lappiin, milloin Laatokan pohjukkaan, milloin Vienanmeren rannalle. Jotkut ovat puolestaan sovitelleet sitä Pohjanlahden rantaan ja jotkut väittäneet sen sijaitsevan Satakunnasta alkavan pohjanreitinvarellalla. Ei Etelä-Pohjanmaata eikä Bjarmiaakaan ole näissä pohdinnoissa unohtettu.

Edelleenkin ei ole syntynyt yhteisymmärrystä siitä, missä Pohjola perimmäisestään sijaitsee. Tuo tarunhohtoinen paikka on yhä vapaa tulkinnoille. Niinpä jokainen voi sijoittaa sen minne tahtoo: pohjoiselle napapiirille, omaan mieleensä tai muinaiseen Ultima Thuleen, jonne kreikkalainen tutkimusmatkailija Pytheas vuonna 325 ennen ajanlaskun alkua saapui. Hänen kirjoittamansa kuvaus tuosta matkasta on ensimmäinen historiallinen teksti, jossa pohjoinen alue mainitaan.

Samaan aikaan Pohjola on tietysti myös tuiki tavallinen paikka: arkinen maailmankolkka, jossa pohjoiset hyvinvointivaltiot sijaitsevat.

Ei tarvitse kuin astua lähimetsän polulle havaitakseen, että pohjoinen luonto on täynnä voimaa. Sitä huokuu vedestä, maalta ja metsistä. Myös lumessa ja jäässä on erityistä voimaa. Mutta missä ovat Pohjolan vanhimmat arkkityypit, villit eläimet, joiden puoleen varhaiset esi-isät ja -äidit apua tarvitsessaan kääntyivät?

Tämä kirja ja sen jatko-osat *Pohjolan voimaeläimet: maa ja metsä* sekä *Pohjolan voimaeläimet: vesi ja ilma* on omistettu Pohjolan eläimille ja niissä piileville voimille. Ne tarjoavat lukijalle kurkistuksen menneeseen, siihen, mistä olemme eri vaiheiden kautta tulleet. Näin ne piirtävät myös mahdollisen polun, jonka avulla kuka tahansa voi vahvistaa suhdettaan luontoon ja täällä muinoin syntyneeseen kulttuuriin.

Kirjat ovat syntyneet kunnioituksesta pohjoista luontoa, sen eläimiä ja täällä muinoin asuneita ihmisiä kohtaan. Toivomme, että Sinä lukijana saat kirjojen tarinoista ja kuvista tietoa ja voimaa. Kirjat ovat myös kannanotto luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen puolesta.

Tervetuloa mukaan!

Maaretta, teksti ja alkuperäisidea, maaretta.com

Markus, kuvitus ja graafinen suunnittelu, markusfrey.com

LUMEN JA JÄÄN ELÄIMET · TUNTURIPOLO

Maaretta Tukiainen & Markus Frey - Pohjolan voimaeläimet: lumi ja jää
Näytesivut kirjasta © Tuuma & tekijät

TUNTURIPÖLLÖ

Bubo scandiacus (lat.)

VIISAUS

Havaitsen asiat niin kuin ne ovat

Tunturipöllö kertoo

Avaan siivet ja annan mennä. On pimeää, ja näen. Tunnen, miten pysyn ilmassa, vaikka putoan. Olen metsän kokoinen silmä, joka liikkuu.

Lähdin, koska jokin sisälläni sanoi: pidä silmäsi auki ja katso.

Mitä tarkemmin katson, sitä paremmin ehkä jonain päivänä ymmärrän, miten asiat oikeasti ovat.

Lähdin, koska ääni sanoi: pidä korvasi auki ja kuuntele.

Mitä tarkemmin kuuntelen, sitä hiljaisemmaksi käyn. Kuulen jäniksen laukan ja sopulin liikkeen ja riekon vaimeana nakuttavan äänen. Kuulen pakkasen lyövän visakoivun kylkeen. Jos tarpeeksi tarkkaan kuuntelen, ymmärrän, miten asiat pohjimmiltaan ovat: että jänis levittää kypälänsä ja saa hangen kannattelemaan, että sopuli tarvitsee toisen sopulin tietääkseen suunnan, mihin liikkuu, ja että riekkö hetken nakutettuaan pyöryttää pian pakoon ja sitten jatkaa kulkuansa jalan.

Mitä enemmän kuulen, sen vähemmän pidän ääntä, ja mitä vähemmän pidän ääntä, sitä enemmän kuulen.

Eräänä yönä kuulin kovan äänen. Se oli vahva kuin rummun kumina ja syvä kuin tunturikuru. Se tuli taivaalta ja rätisi. Koko avaruus soi sen mukana.

Vihreät ja valkeat vyötteet liikkuvat horisontissa. Ne maalasivat portteja ja polkuja, eivät pysyneet hetkeäkään paikallaan. Aamuun asti rätisivät. Vasta kun päivä vihdoin koitti, laskeutui hiljaisuus tunturiin.

Minä kipusin takaisin lumiseen painaumaan ja sujahdin itseni sisään. Siellä olen se, kuka olen. Mitään muuta en tee kuin katson ja aika ajoin kuuntelen. Sillä tavoin ehkä jonain päivänä ymmärrän, miten asiat pohjimmiltaan ovat.

TUNTURIPÖLLÖN OMINAISUUDET

Valkoinen, äänetön lintu lentää tunturin yllä. On aivan hiljaista. Kuu pusertuu esiin ohuesta pilvestä. Linnun varjo liukuu hangella kohti kurua.

Kuuluu tömähdys ja sitten vaimea kirahdus. Aivan kuin joku odottaisi kuun ryömivän takaisin pilveen ja kätkevän asiat. Jos tarkkaan kuuntelisi, kuulisi, että aivan kohta tunturi on yhtä vaitonainen kuin hetkeä aiemmin. Muun muassa tällä tavalla voi tunturipöllöön törmätä.

Tunturipöllö on huuhkajan jälkeen suurin pöllömme. Se on useimmiten valkea tai hyvin vaalea avotunturin petolintu, jolla on melko kaukana toisistaan olevat kirkkaankeltaiset silmät. Ruskeiden täplien ja poikittaisten juovien määrä valkeassa höyhenistössä vaihtelee.

Väritys riippuu pöllöyksilön sukupuolesta ja iästä. Vanha koiras on lähes puhtaanvalkea. Vain joitakin ruskeita täpliä näkyy sen hartioissa ja peitinhöyhenissä. Vanhat naaraat ja nuoret linnut ovat kirjavampia. Nuorilla naarilla on joskus tummaa poikkijuovaa niin tiheässä, että ne näyttävät kaukaa katsottuina harmailta. Edellä mainituista puvuista esiintyy myös paljon poikkeuksia.

Tunturipöllö pesii avoimella kumpareella olevassa kuopassa ja syö pieni-kokoisia jyrsijöitä. Jos jyrsijöistä on pulaa, se voi pyytää riekon tai jäniksenkin. Aika ajoin se oksentaa saaliinsa luut ja karvat nyrkinkokoisena pallona.

Tunturipöllö on Pohjolassa harvinainen. Jos ravintoa on huonosti, se saattaa vaelttaa eteläiseen Suomeen tai eri puolille Eurooppaa. Silloin voi käydä niin, että kaupunkilainen säikähtää tuijottaessaan ulos ikkunasta. Onko ruudun takana tosiaankin valkoinen pöllö?

Ruoan perässä vaeltaminen on viime aikoina saanut uudenlaisia muotoja. Pohjois-Kanadan tunturipöllöjen on huomattu liikkuvan useiksi kuukaussiksi maalta arktisille merialueille sulan avoveden äärelle. Sieltä niiden on helppo saalistaa vesilintuja.

Tutkimushavainto on ensimmäinen laatuaan. Ani harvoin kuivan maan pedot ovat siirtyneet merialueille vakituisiksi saalistajiksi. Tunturipöllöjen käyttäytymisen muutos saattaa liittyä ilmastonmuutokseen.

Selviytyäkseen Pohjolan pitkästä talvesta tunturipöllö on sopeutunut siihen hyvin. Sen höyhenistö on tuuhea, ja höyhenissä on pieniä ilmarakkuloita, jotka eristävät. Jalkoja peittää kynsiin asti villava höyhenpeite. Pöllön peitinhöyhenet ovat sen sijaan kovat ja muodostavat tuulta läpäisemättömän suojan. Niiden turvin tunturipöllö voi istua hievahtamatta pitkiä aikoja hyytävässäkin viimassa.